

Lajtos Nóra

Mnémoszüné versfolyója, avagy önreprodukció és emlékezet

„Nagy ereje van ez emlékezetnek.”
(Szent Ágoston)

Jenei Gyula legújabb kötete igazi versolvasói csemege. Nem tagolódik ciklusokra: egyetlen mély lélegzetvétel az egész könyv, amelynek jellemzője a kiegyensúlyozott, elejétől a végéig kitarító, grammatikailag is különleges versbeszéd. A kötetegészen végigvonuló, negyven évvel korábbi – gyermekkori – események ugyanis megtörtént, befejezett, a múlt horizontjáról felsejlő szövegekkel szólítanak meg bennünket, olvasókat, a feltételes módú igealakok és a jövőbeli ’majd’ időhatározószó folyton viszatérő használatával. A kötet alcímében jelzett „*az emlékezet versei*” ezt a múltidéző, jövő-perspektívájú hagyománytért járvák körül, bontják ki, amelyben a lírai alany mindvégig egyes szám, első személyben vállalja fel gyermekkori emlékeit, a hétköznapiságban is egyedi voltát: „*akkor még olyannak képzelem / a jövőt, amilyen sosem lesz, de hogy nem lesz / olyan, negyven év múlva már nem zavar – lassan megszokom magam.*” Az egész szövegapparátusban nem történik egyéb, mint a költői én részletekben megbújó élményanyagának reprodukálása az emlékek minél aprólékosabb felidézésével negyven év távolából. Az emberi emlékezet megjegyző-megtartó-felidéző képességhármasa viszont véges: automatikusan belép az emlékezet mellé a felejtés

problémaköre is. Nem véletlenül találkozunk visszatérően azzal a frázissal, mely szerint „nem emlékszem”. A *visszaemlékezés* tehát a legnagyobb költői ellenállás ellenére is folyton beleütközik az elfelejteni főnévi igenévbe. A tagadoszóval ellátott emlékezés törli a múlt azon darabjait, amelyek mégis fontosak lennének a költő számára, épp ezért fájdalmas kifakadás minden ilyenemű kijelentése („*nem emlékszem*”), mert tudja, mire kellene emlékeznie. Bár az emlékezet verseiről esik szó a továbbiakban, nem árt, ha ezt az emlékezés–felejtés oppozíciót sem hagyjuk figyelmen kívül, ugyanis, ahogy Harald Weinrich fogalmaz: „*a felejtés, mely lyuk az emlékezetben: s valami behull, vagy épp kihull rajta.*”

A negyvennyolc versdarabot számláló, prózaverseket tartalmazó kötet többnyire egyszavas, témamegjelölő címadásával úgy hat, mintha egy önéletrajzi rövidpróza egy-egy fejezetével találkoznánk. A felnőttkori múltidézés a gyermekkor-optikán keresztül érvényesül.

A kötetnyitó költemény (*Ahol állnék*) szemlélődő-emlékező alanya utcákat, házakat, tereket, kerteket, legelőt, udvarokat próbál felidézni. Harald Weinrich emlékezetes munkájában, a *Léthe. A felejtés művészete és kritikájában* ezt olvashatjuk: „Részint terek és házak, részint mezők, legelők és más hasonló tájak alkotják »tágas térségeit« (*spatia engentia*), melyek az emberi emlékezetbe települve lehetővé teszik, hogy a lélek szabadon »bolyongjon« (*spatiairi*) az ott elhelyezkedő megannyi emlékkép között.” E gondolatok, habár az ókori mnemotechnika jegyében fogantak, érvényességüket a mai napig megtartották. A versben artikulálódó két tagadó kijelentés – „*mégsem* ismerném meg az épületet”; „hirtelen *nem* tudnám, hol vagyok” (kiemelések tőlem: L. N.) – a múltba vesztség állapotát jelöli, ami számunkra egyenlő a felejtéssel.

Az évtizedek távlatából felidézni próbált gyermekkor az, ami áthangszereli a jelenbeli „belső történéseket”: Jenei Gyula lírai alanyának lélektani megnyilvánulásait, „*egyszer megírom, ahol a gyerekkorom telik majd, / a házat, / a tyúkszaros udvart...*” (*Udvar*). De nemcsak az élettelen létezők valósága jelenik meg verse-

iben, hanem az élők világa is. A *Fényképek*ben mint reprodukciós „játéktér”-ben (amelyben médiumváltás is történik egyszerre) így bomlik ki a gyerekkorra emlékezés: „kisgyerekkorom / felvételei szinte mind ott készülnek anyai nagyanyámék / kertjében...”; „egy másik képen például a kerítés előtt áll majd apám és anyám – középen boldog gyerekarcom. anyám karján ülök. még szépek leszünk: / a család, amelybe születek; még szüleimet sem / kezdi ki túlságosan a hétköznapok. akkor még / nem kezdi ki őket az öregség, a rák.”

A kötet legjellemzőbb vándormotívuma a tér (lásd: udvar, pl.: *Ahol állnék, Udvar, Fényképek, Tyúkszaros udvar, Döggút*) mellett az idő, amely olyan létkomponens, ahol a negyven évvel korábbi gyerekkor „megtörténik”: „akkor még majdnem minden lehetne. még nem lenne / megírva az idő.” (*Várakozás*); „s új telek, új hosszúgatyák kellenek, hogy azoktól megszabadulva szabad legyek újra, amíg az idő / lassan eltérő szövete szétszakad – összevarrhatatlanul.” (*Hosszúgatyá*); „de / később végtelennek tűnik majd az idő, amiben eltelik majd / a gyerekkorom...” (*Építkezés*); „és lelassul az idő, megáll.”; „és akkor hirtelen megrepedne a csönd, és újra / elindulna az idő, és én mennék vele...” (*Kórház*).

A vizuális emlékezet a szakirodalom eligazítása szerint érzéki benyomáson alapul: valamely ember arcvonásainak a megjegyzése, felidézése. Erre lehet példa a *Doktor bácsi*, aki „aranykeretes / lennon-szemüveget hord, a haja meg olyan, mint / jimi hendrixnek, csak szőkésbarna...” Az akusztikus emlékezet min-tadarabja a *Zongora*, amelyben „a kultúrház résnyire nyitott ablakán zongoraszó / botladozik az utcára”. A vers keretes zárlatát is érdemes felidézni, már csak a költői én önreprodukciója miatt is: „s hogy mégis mitől / boldog az a keserédes pillanat ott a kultúrház előtt? talán, hogy akkor még olyannak képzelem / a jövőt, amilyen sosem lesz. de hogy nem lesz / olyan, negyven év múlva már nem zavar – lassan / megszokom magam.” Már ebben a versben is fel-feltűnnek olfaktorikus (szaglási) emlékingerek („szívom magamba az illatot”; sőt, kimondottan / szeretem a kesernyés, fojtó illatot”). A *Szalmazsák*ban szinesztéziás felidézésre

is találunk példát: „*a tarló fényes, sárga szaga talán örökre bennmarad / az orromban, ahogyan a húgyé is*”. Példa lehet még az olfaktorikus emlékezetre a *Fürdő* című versből: „*s a víznek szaga lesz, szaga*”; vagy a *Teasütemény*ből: „*amikor a húsüzem mellett futok, megcsap valami / ismerős szag. a régi vágóhidé, ahol majd apám / és anyám is dolgozik. gyerekkoromban / utálni fogom azt a szagot, amely nem a kivégzésükre / váró disznók trágyabüze, nem is az elfolyó véré, / nem a csatornaszemeké, teherautóké, bélüzemé, / nem a távolabbi füstölők kesernyéje vagy hűtőkamrák / húsainak hideg illata, nem kolbászhegyeké, hanem: / zsírszag*.” S végül az emlékezet emocionális faktora jelentkezik a következő sorokban: „*a tehetetlenség ragacs, a megalázó kiszolgáltatottság / marad csak a történetből negyven év múlva...*” – olvasható a *Bicska* első versmondatóban.

Néhány vers szövegében néhol kurzivált szavak is feltűnnek allúzióként: a *Kórház* című költeményben például Kosztolányi Dezső *Azon az éjjel (1910)* című versének szavai „reinkarnálódnak”: „*holdfényben úsznak a házak, a kertek*”; „*hallgat makacs ajakkal*”; „*olyan lesz, / mint egy tört szemű fekete angyal*”. Szintén Kosztolányi-allúzióra találunk példát az azonos című *Doktor bácsi* című versben („*prémét szelíden prémezi homály*”; „*színházba tér vagy csöndbe vacsorál*”), és József Attila hangját hallani ki az „*éljen hitler!, kiáltja majd egyszer a félig cigány, vagy tán egészen az*” sorból. Egy igen szép reminiscenciára (egy korábbi téma, motívum visszaidézése új műben) példa a *Temető* című költemény, amelynek „*ha rálépek valamelyik / süppedt vagy frissen gereblyélt kis földkupacra, / az fájni fog a halottnak...*” sorai Ratkó József anyasírató versével (*Anyám*) mutatnak témabeli rokonságot: „*Anyám a föld alatt van, / vigyázok, rá ne lépjek. / Nem tudom, mily alakban / költi föl őt az élet. // Könnyű, soványka teste / nem tudom, hogy mivé lett / – bogárka, búza lett-e – / vigyázok, rá ne lépjek*.”

Azokat a szöveghelyeket érdemes még kiemelni, amelyekben az emlékezés kudarcba fulladásának lírai lenyomataival találkozhatunk: „*erre később nem emlékszem*”; „*nem tudom*

felidézni évtizedek múltán”; „másra nem is igen emlékszem”; „nem emlékszem (a kórházi kosztra)” – sorjáznak a felejtés nyelvi megnyilatkozásai a *Papucsban*. Vagy „az arcára sem emlékszem” (*Késdobálás*); „amikor / ezt írom, már nem emlékeznék rá” (*Sikkasztás*); „és majd eltemetjük nagyanyámat, / és majd elfelejtem a történeteit” (*Olló*); „a szomszéd fiú is lehet! ám hátulról már nem tudom / azonosítani. s ha ő lenne is – minek? majd törli / az emlékezet. majd törlődik az emlékezet.” (*Rongyfoci*). Végezetül a deixis alakzatára is több példát találunk: „amikor ezt írom, / nem emlékszem a halálhírére (*Bolond*); „amikor ezt írom, apám rég halott / lesz, s már az amerikai csoki ízére sem emlékszem” (*Amerikai csokoládé*).

Összességében elmondhatjuk, hogy Jenei Gyula imént elemzett kötetében *mindig más* fénytörésben jelentkeznek azok az emlékképek, amelyeket olvasva „beszippantanak” a szövegek. Karizmájuk oka nagyon egyszerű: olyan hétköznapi emléksituációk kerülnek a versek fókuszába, amelyekkel az olvasó is találkozhatott élete során (az óvodában, a temetőben, a fürdőben vagy gyónás, óraátállítás alkalmával stb.). Szépen csúcsonylik ki a kötet a záró vers (*Avar*) utolsó sorában: „és csak / az isten gubaszt valamelyik nyárfa tetejében.”

Az emlékezet istennője, Mnemoszüné (aki egyben a Múzsák anyja is), amint azt láthattuk, kéz a kézben jár Léthével. Az emlékezés nem más, mint a felejtés folyójába torkolló nyomvonal. Jenei Gyula *Mindig más* vershúrjain megpendülő privát emlékezhelyei Mnemoszüné versfolyójának „élménydús” hullámai, amelyek néha alábuknak a felejtés habjaiban.